

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Н.В.Сасі

(аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статті акцентується увага на необхідності комплексного підходу в процесі екологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

The article focuses on an integrated approach to ecological education of the future primary school teachers.

У Концепції екологічної освіти та виховання стратегічним завданням визнано формування екологічної культури особистості як форми регуляції взаємодії людини з природою; виокремлено провідні принципи в галузі екологічної освіти:

- розповсюдження системи екологічної освіти і виховання на всі верстви населення з урахуванням індивідуальних інтересів, стимулів та особливостей соціальних, територіальних груп і професійних категорій;
- комплексна екологічна освіта та виховання;
- неперервність процесу екологічного навчання в системі освіти (1).

Саме вчитель початкової школи має закладати основи для екологічного виховання й освіти молодших школярів. Йому належить відповідальна роль провідника ідей гуманістичного світогляду. Сучасний педагог повинен добре усвідомлювати, що ставлення до природи завжди є проекцією тих критеріїв та оцінок, що набуваються особистістю в процесі розвитку і виховання. Все це можливе завдяки ґрунтовній екологічній освіті у вищих навчальних закладах, яка повинна базуватися на комплексному, збалансованому поєднанні природничого, технологічного, економічного юридичного та соціокультурного підходів.

Проблема екологічного виховання засобами природи завжди була в центрі уваги педагогів-класиків. Так, Я.А.Коменський вважав, що людина – це частина природи, і вона повинна розвиватися лише за законами природи. Й.Г.Песталоцці єдиним, справжнім фундаментом людського пізнання називав сприймання природи. На його думку, весь резерв знань, що набуває людина за допомогою відчуттів, є результатом уважного ставлення до природи. К.Д.Ушинський також наголошував на неможливості здійснення виховання поза живим контактом із довкіллям.

Вагомий внесок у розробку теорії та практики виховання дбайливого ставлення до природи зробив видатний український педагог В.О.Сухомлинський, який поглибив пошуки ефективних засобів і методів екологічного виховання, збагатив організаційні форми природоохоронної діяльності.

Екологічна освіта і виховання є об'єктом дослідження багатьох учених. Основні підходи, принципи, мету, педагогічні умови ефективної екологічної освіти та виховання учнів і студентів розкрито у наукових працях С.В.Алексєєва, С.М.Глазачева, А.Н.Захлебного, І.Т.Суравегіної, С.В.Шмалей.

Наукова розробка питань еколого-педагогічної підготовки вчителя (О.М.Дорошко, С.М.Глазачев, І.Д.Зверєв, Н.С.Назарова, Т.В.Корнер, А.П.Сидельковський, Є.С.Сластьоніна) здійснюється в межах зазначених пріоритетів.

Є.С.Сластьоніна еколого-педагогічну готовність учителя тлумачить як систему впорядкованих характеристик, серед яких домінують громадянська і професійна відповідальність, оволодіння науковими основами пізнання, охорони, перетворення природи, а також знання цілей і завдань екологічного виховання. У дослідженнях вона приділяє увагу професійно-педагогічній спрямованості екологічної освіти майбутнього вчителя, відзначаючи, що підготовка майбутніх учителів екологічної освіти може досягти мети лише з урахуванням міждисциплінарного підходу до всього навчально-виховного процесу, а компоненти міждисциплінарних зв'язків повинні носити екологічну спрямованість.

Мета цієї статті – висвітлити деякі аспекти екологічної освіти майбутнього вчителя початкових класів у системі вищого навчального закладу.

Екологічна освіта – це неперервний процес засвоєння цінностей і понять, які спрямовані на формування умінь і стосунків, необхідних для осмислення й оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем, що передбачають розвиток умінь приймати екологічно доцільні рішення і мають на меті засвоєння правил поведінки в навколишньому середовищі (2, 15). Ця освіта має стати невід'ємною частиною процесу формування спеціаліста. Завданням екологічної освіти і виховання майбутніх учителів початкової школи є формування системи знань, поглядів і переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього середовища. Сюди ж входить емоційно-творча активність майбутнього вчителя, його світоглядні позиції, творча спрямованість. Це має бути

вчитель, який у своїй діяльності керується екологічними, моральними, естетичними принципами. Г.С.Тарасенко слушно зауважує: «Вчитель повинен розуміти, що основним об'єктом і предметом екологічного виховання має стати суб'єктивне, індивідуальне відображення соціальної цінності природи у свідомості вихованців, яке відбувається в системі їх ціннісних орієнтацій» (3,52).

Система екологічної освіти намагається вчасно формувати глибоку освіченість, світоглядну зрілість та суспільну активність майбутнього педагога. Еколого-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів передбачає виникнення у професійній свідомості певних соціальних настанов щодо взаємозв'язків у системі «людина – природа», стимулює формування принципів, пов'язаних з особистісно, професійно і гуманістично значущими орієнтаціями.

Виходячи із зазначеного, екологічна освіта і виховання майбутніх учителів початкової школи ставить за мету:

- формування системи наукових знань про єдність людини, суспільства і природи та способи оптимізації природокористування;
- вміння керуватися моральними нормами і правилами екологічно грамотної поведінки в навколишньому середовищі;
- використання знань про охорону природи у трудовій і пропагандистській діяльності.

Екологічна освіта – порівняно нова галузь педагогічної теорії і практики. Вона повинна забезпечувати реалізацію таких принципових загальнодидактичних положень, як гуманізація і демократизація освіти. Гуманізація освіти передбачає підготовку студентів педуніверситетів до усвідомлення відповідальності за власні дії, спрямовані на самоактуалізацію.

Аналіз тенденцій глобальних змін у природних екосистемах свідчить про нагальну потребу формування у молоді ґрунтовних екологічних знань і культури спілкування з природою. Тому навчальний курс «Основи екології» посідає нині належне місце серед фундаментальних дисциплін і є нормативним для всіх неекологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Обсяг екологічного матеріалу, отриманого студентами, забезпечує формування у кожного з них особистісного ставлення до екологічних проблем. Студенти оволодівають інформацією про фундаментальні теоретичні, екологічні проблеми, стратегію, тактику і методи їх розв'язання. Зміст курсу побудовано на основі сучасних уявлень про сутність, структуру, мету й завдання екології, її значення в житті суспільства, місце і зв'язок з іншими науками. Програма курсу розрахована на 54 години. Вона складається з 4-х основних модулів: 1) «Основи екології»; 2) «Прикладні аспекти екології»; 3) «Екологічні проблеми України та її регіонів»; 4) «Стратегія і тактика збереження життя на Землі».

Але використання програми для підготовки майбутніх учителів початкових класів вимагає певної гнучкості. Тому модулі 1 і 4, які містять обов'язкову інформацію для всіх спеціальностей, повинні використовуватися без суттєвих змін, а модулі 2 і 3 можуть насичуватися більш практично необхідною тематикою залежно від потреб регіону. З метою забезпечення постійного характеру засвоєння знань лекції супроводжуються семінарсько-практичними заняттями.

Екологічну освіту і виховання традиційно розуміють як формування у спеціаліста знань наукових основ природовикористання. Водночас не заперечується, що цей процес – багатоаспектний, тобто поєднує світоглядний, політичний, правовий моральний та інші аспекти. Назріло питання про те, що екологічні знання повинні бути доповнені ціннісними орієнтаціями, розвиток яких, власне, і є кінцевою метою екологічного виховання. Вища екологічна освіта має бути диференційованою, різноплановою, охоплювати всі рівні професійної підготовки з урахуванням потреб особистості, регіонів, держави (1).

Значний навчальний потенціал має науково-дослідницька робота студентів, яка активізує їх творче мислення. Це дає змогу поєднати наукову, пізнавальну і практичну природоохоронну діяльність таким чином, щоб сформувати екологічно цілісні орієнтації особистості на все життя. Для вдосконалення екологічної підготовки майбутніх учителів слід ширше використовувати можливості виробничої практики.

В основу екологічної освіти майбутніх учителів початкової школи мають бути покладені методичні підходи, які активізують самостійну, пізнавальну діяльність. Провідна роль тут повинна належати активним методам навчання: дискусіям, екскурсіям, підготовці рефератів і доповідей, виступів у групах, наукових повідомлень.

Екологічне виховання може відбуватись і в процесі викладання інших дисциплін. З проблемою екологізації природничих та фахових дисциплін тісно пов'язана проблема їх інтеграції, що є ще одним фактором оновлення змісту навчання. Екологічна освіта, з одного боку, має бути самостійним елементом загальної системи освіти, а з іншого – виконувати інтегративну роль у всій системі освіти.

Сучасні навчальні заняття з екології неможливі без застосування інтерактивних технологій навчання, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій, обміні думками тощо. Освітній процес повинен бути не стільки інформативним, скільки розвивальним. Ефективному формуванню цінностей, навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці, взаємодії сприяє взаємонавчання, коли навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх його учасників.

Важлива роль в екологічній освіті майбутніх учителів початкової школи належить проблемному навчанню,

яке примушує кожного студента інтенсивно думати, шукати і знаходити, внаслідок чого екологічні знання набуваються не механічно, а свідомо. Засобом реалізації проблемного навчання, крім задач і запитань, є методи проблемного навчання: проблемне викладання, частково-пошуковий та дослідницький.

У формуванні самоосвітніх навичок останнім часом набуває актуальності така інноваційна форма навчання, як метод проекту. Його сутність полягає в досягненні дидактичної й виховної мети через розробку навчальної проблеми, яку слід висвітлити в теоретичному і практичному аспекті і знайти шляхи її реалізації в практиці навчання. Необхідно побудувати навчально-виховний процес так, щоб забезпечити насамперед допитливість студентів, надати їм можливість здійснювати власні пошуки і робити відкриття, виявляти при цьому самостійність.

Екологічну освіту і виховання неможливо обмежити лише професійними або навчальними рамками. Вона пов'язана з багатьма компонентами суспільного життя. Сьогодні зростає роль засобів масової інформації, виступів фахівців різних галузей у висвітленні гострих екологічних проблем, які впливають на світогляд суспільства. Важливе значення має пояснювальна і просвітницька робота педагогів у суспільстві, розповсюдження ними екологічних знань серед молоді.

Тож, шляхи поліпшення екологічної освіти й виховання майбутніх учителів початкової школи полягають:

- у посиленні уваги до міжпредметних зв'язків у процесі вивчення циклу природничих і гуманітарних наук;
- у розвитку в студентів мотивів відповідального ставлення до природи з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей;
- у вдосконаленні форм і методів педагогічного впливу на студентів, залученні їх до безпосередньої практичної діяльності з охорони природи;
- в якісній підготовці майбутніх учителів початкових класів з питань екологічної освіти і виховання з опорою на специфіку свого навчального предмета та досягнення сучасної педагогічної науки.

Таким чином, ефективність екологічної освіти і виховання майбутніх учителів початкових класів, на нашу думку, залежить від вдалого поєднання різноманітних видів діяльності, під час якої педагог намагається сформувати екологічні цінності та природовідповідне ставлення до навколишнього середовища.

1. Концепція екологічної освіти в Україні // Інформаційний збірник МОН України. – 2002.
2. Совгіра С.В. Формування екологічного професіоналізму майбутнього вчителя. – К., 2002.
3. Тарасенко Г.С. Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя. – Вінниця, 1997.